

ЛІНГВОСЕМІОТИКА ТА КОНЦЕПТУАЛЬНІ СИСТЕМИ

**Ольга Вуск
(Чернівці)**

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ЕКЗИСТЕНЦІЙНИХ ФЕНОМЕНІВ У ЗБІРЦІ ШЕЙМАСА ХІНІ “HUMAN CHAIN”

Стаття присвячена дослідженню способів вербалізації екзистенційних феноменів у збірці англomовного ірландського поета Шеймаса Хіні “Human Chain”. Робота досліджує питання ментальної репрезентації та його роль у формуванні мовних феноменів, з’ясовує роль та місце національного та особистісного у збірці “Human Chain”, досліджує сутність та тематику екзистенційних феноменів відтворених у поетичних творах автора, розглядає особливості і способи їх вербалізації.

Ключові слова: вербалізація, ментальна репрезентація, екзистенційний феномен, смертність

В статье рассмотрены способы вербализации экзистенциальных феноменов в собрании поэтических произведений англоязычного ирландского поэта Шеймаса Хини. Работа рассматривает вопросы ментальной репрезентации и ее роль в формировании языковых феноменов, объясняет роль и место национального и личностного в собрании произведений “Human Chain”, исследует сущность и тематику экзистенциальных феноменов, отображенных в поэтических произведениях автора, рассматривает особенности и способы их вербализации.

Ключевые слова: вербализация, ментальная репрезентация, экзистенциальный феномен, смертность

The article is dedicated to the study of the ways of verbalization of existential phenomena represented in collection of poems by an English-speaking Irish poet Seamus Heaney “Human Chain”. The paper investigates the questions of mental representation and its role in the formation of language phenomena; it explains the place of the national and the personal in collection of poems “Human Chain” by Seamus Heaney. It researches the nature of existential phenomena in the author’s works as well as the specificity of their representation.

In course of the research we have discovered that mental representation is a unity of experiences, knowledge, and information received from objective reality through emotive and evaluative perception of a person, which receives unique understanding and becomes a component of the mental

sphere. In its tern, verbalization of the mental sphere by means of lexical structures allows a person reconstruct conceptual world view of the author.

The collection of poems by Seamus Heaney "Human Chain" includes 23 poems. During our research we have managed to single out the following existential phenomena: death and mortality, life, overcoming an illness, loss, Ireland, poetry. Seamus Heaney uses lexical means that transfer sensuality of the imagery, in his depicting of still nature the reader feels the smell, and taste, and colour, and texture. Death and mortality are the most dominant phenomena in this collection.

It should be noted that the heritage of the Nobel Prize laureate Seamus Heaney was not thoroughly researched by Ukrainian scholars and needs to be further investigated

Актуальність роботи зумовлена тим фактом, що творчість англомовних ірландських поетів є мало дослідженою цариною в українському літературному та лінгвістичному плані. Шеймас Хіні – поет світової величини, лауреат нобелівської премії 1995 року, чия творчість більш ніж заслуговує уваги українських літературознавців. Творчості Шеймаса Хіні присвячені роботи А. Беттерсті («Нобелівський феномен в ірландській літературі», 1997 р.), дисертаційне дослідження В. В. Яшкіної, О. П. Подкоритової, переклади окремих віршів, здійснені Г. Пастушук та О. Седаковою, статті А. Саруханян, переклади есе Ш. Хіні російською мовою Г. Кружкова; найбільша кількість перекладів виконаних українською мовою здійснена Олександром Мокровольським.

Метою статті є дослідження способів вербалізації екзистенційних феноменів у збірці Шеймаса Хіні "*Human Chain*". Мета статті передбачає виконання наступних **завдань**: розглянути питання ментальної репрезентації та його роль у формуванні мовних феноменів; з'ясувати роль та місце національного та особистісного у збірці "*Human Chain*"; дослідити сутність та тематику екзистенційних феноменів відтворених у поетичних творах автора, а також особливості і способи їх вербалізації.

Термін «репрезентація» є досить широким і використовується у багатьох науках. У лінгвістиці він постає одночасно і як знаковий феномен і засіб відтворення знаку, тобто позначає його конститутивну функцію.

На думку О. С. Кубрякової, ментальна репрезентація є одним з ключових понять когнітивної науки, яке має безпосереднє відношення до процесу відтворення уявлення про світ у мозку

людини і одночасно одиниці такого уявлення, що заміщає собою предмет чи поняття в реальному чи уявному світі [4, с. 167].

Як стверджує К. О. Лук'янченко, раніше існувала думка про те, що основою пізнавальних процесів є відображення. Але така постановка проблеми на сьогодні вважається неточною, адже в такому випадку уявна картина світу у була б еквівалентною копією дійсності, що автоматична нівелювало б існування творчості як такої. Проте сукупність досвідів, знань та інформацій отриманих з реальної дійсності через призму оцінок та емоцій окремої людини отримує унікальне тлумачення і стає компонентом метальної сфери [4, с. 168]. У свою чергу, ментальна сфера є структурним компонентом мовних побудов. Усвідомлення ментального формування та його доміант, на думку Ахіджакової, дозволяє реконструювати ментальний світ носія концептуальної системи [1, с. 4].

Вербальні мовні одиниці можуть відтворювати у мові будь-які концептуальні сфери та формувати відношення між ними. Такими мовними одиницями є слова, речення, тексти. Дослідження фрагментів дійсності в концептуальній сфері – це передусім конструювання інформації про світ чи відтворення певної «картини світу». Безумовно, зміст концептуальних картин досить об'ємний, їх усвідомлення поширюється по всій ідеографічній сфері. Наявність безумовного зв'язку ідеографічно організованих мовних висловлювань з концептуальною системою дозволяє розглядати вербальну ідеографічну організацію в якості репрезентації концептуальної сфери, яка містить всі знання і весь ціннісний досвід, накопичений певним соціумом [1, с. 5].

Окремо взятий ціннісний досвід є етноспецифічним і, водночас, формування національно-свідомого відбувається через особистісне сприйняття об'єктивної реальності. Лише поєднання особистісного та національного дає можливість адекватно розглянути концепцію творчості поета.

Як багато ірландських поетів, Шеймас Хіні жив та працював серед двох культур – ірландської та британської – і страждав від цього дуалізму. Він писав англійською, але «все життя йшов у напрямку до мовних джерел – йому не вистачало тієї мови, якою користується більшість. Навіть попри віртуозність у поводженні з нею, Гіні відчував, що потрібно пізнати основу мови, ту невидиму граматику, з якої виростають справжні значення.» [5]. Хіні пишався тим, що є ірландцем, за його власними словами “*My passport's green / No*

glass of ours was ever raised / to toast the Queen” («Колір мого паспорту зелений / жоден тост не виголосив я / за Королеву») (переклад – Дмитра Дроздовського). Один важливий вплив на поезію Шеймаса Хіні, беззаперечно, – історія його стражденної землі. Для північно-ірландського поета майже неможливо уникнути звернення якимось чином до давніх соціальних та політичних проблем в Північній Ірландії. Хіні приклав значних зусиль, щоб уникнути будь-якого політичного жаргону та упередженості, і намагався представити належним чином в своїй поезії обидві сторони [2]. «Культура – це дзеркало; коли письменник існує на перехресті кількох культур, у проєкції кількох дзеркал, то він має здатність бачити світ значно глибше, цікавіше, рельєфніше», – каже Дмитро Дроздовський, літературознавець, критик та перекладач. – «Але, з іншого боку, в кожного з нас є своя ідентичність, своя батьківщина, хоч комусь це видається порожнім пафосом. Ми не можемо бути в межах двох ідентичностей. Кожна людина може володіти кількома мовами, але вона не однаково відчуває світ цими мовами» [2].

“*Human Chain*” є останньою збіркою Шеймаса Хіні. Вона побачила світ 2010 року, а 2013 року митця не стало. Шеймас Хіні прожив довге життя, за свої 75 років він став нобелівським лауреатом і одним з найбільш популярних поетів світу. Нобелівську премію поету було присуджено 1995 року за «за ліричну красу й етичну глибину поезії, яка відкриває перед нами дивовижні будні й оживляє минуле». Шеймас Хіні також був лауреатом премій Т.С. Еліота і Девіда Коена, удостоївся інших нагород; був доктором літератури, професором поезії, викладачем риторики, викладав у коледжі Керісфорт в Дубліні, в Оксфорді і в Гарварді [2].

Шеймас Хіні народився неподалік від села Каствлдоусон у графстві Лондонберрі в Північній Ірландії і був найстаршим із дев'яти дітей у сім'ї. Його поетична творчість майже повністю зосереджена на Ірландії, її історії, міфах та легендах, поет часто оспівує життя простого селянина, у його творах знаходимо портретні описи предків та сучасників, детальні ландшафтні замальовки. Збірка поезій “*Human Chain*” одразу ж вирізняється із загальної творчості Шеймаса Хіні. У ній набагато більше представлені особистісні переживання поета. Справа в тому, що цю збірку поет написав після перенесеного інсульту в 2006 році, тому багато творів представлених у ній виглядають як переосмислення та підсумок пройденого ним життя. Багато британських та американських літера-

турних критиків погоджуються у думці про те, що збірка просякнута відчуттям смертності та переосмислення існування: *“As between clear blue and cloud, // Between haystack and sunset sky, // Between oak tree and slated roof, // I had my existence. I was there. // Me in place and the place in me”* [12, с. 43].

Поет почав розмірковувати над тим як справлятися із втратою рідних та друзів та плинністю часу ще у 1990 році. У одній із своїх лекцій він порівняв поезію Філіпа Ларкіна *“Aubade”*, у якій смерть приходить як щось темне та абсолютне, а життя здається тремтливим, полохливим очікуванням вимирання, із *“The Cold Heaven”* Сйтса, у якій прочитується протиставлення між життям повним та насиченим та життям марним та порожнім. Для самого Хіні поезія сама по собі, незалежно від змісту, протистояла уявленню про життя як великої порожнечі. Хіні писав: *“When a poem rhymes, when a form generates itself, when a metre provokes consciousness into new postures, it is already on the side of life. When a rhyme surprises and extends the fixed relations between words, that in itself protests against necessity. When language does more than enough, as it does in all achieved poetry, it opts for the condition of overlife, and rebels at limit”* [12].

У одному з ревію на попередню збірку Шеймаса Хіні Стівен Спендер казав про поета що «він по–справжньому майстерний, по–справжньому ірландський і по–справжньому чесний. Його вірші автобіографічні та є прямими звітами про досвід ... В той же час, він сп’янілий від мови, так що майже кінематографічно зображена подія видається глибокою через текстуру слів» [10].

Про збірку Хіні *“Human Chain”* критики відгукувались із захопленням. Нік Леард назвав її «Книгою мертвих, зосередженою на сумі та втраті», Емон Гренан – першою книгою старості», в той час коли на думку Колма Тойбіна це «книга тіней та спогадів» [9]. Невдовзі після виходу ревію, Шеймас Хіні сам їх переглянув і, на його слова, у інтерв’ю для компанії Бі–Бі–Сі, був здивований тому, наскільки його вірші проникненні почуттям смерті та смертності. Це приголомшило його. Складалось враження, що він пише власні некрологи [9].

“Human Chain” – це книга тіней та спогадів, слів мовлених шепотом, подорожей у загробний світ, елегій та перекладів, відлунь та тиші. Вона воскрешає в пам’яті постаті трьох митців – Колін Міддлтон, Ненсі Він–Джонс, та Дерека Хілла, які провели свої життя у роботі зі світлом та погодою Ірландії [9].

Дейв Лордан пише, що це книга примар та спогадів, останній шедевр сповнений пекучих прощань із сім'єю та друзями, живими та мертвими. Населена тремтливими згадками найбільш значущих людей і місць де жив поет, це загробна версія раю Хіні, зображення того, як може виглядати для нього воскресіння. Це також книга, в якій присутнє усвідомлення певної надмірності та марності спроб прикликати мертвих і зберегти пам'ять про них у формі уявно незмінного та вічного мистецтва [8].

У збірці Шеймаса Хіні найяскравіше постають наступні феномени: смерть та смертність, життя, подолання хвороби, втрата, часто поруч із якою іде кохання, Ірландія (часто в пейзажному зображенні), поезія (творчість).

Засоби вираження поет обирає такі, що передають чуттєвість зображуваного, в пейзажних описах можна відчутти запах та колір, смак чи текстуру образу: *“What was better then / Than to crush a leaf of or a herb / Between your palms, / Then wave it slowly, soothingly / past your mouth and nose / and breath?”* [12, с. 42]. З-під пера Шеймаса Хіні часто з'являються приземлені образи, сповнені грубуватим об'ємом, для чого поет використовує складні прикметники: *fork-lifted, sweated-through, sweaty-lustrous, oil-fired, bone-shaken*. У використанні такого типу лексики у поезії *“Chanson d'Adventure”* можемо вбачати дещо зухвале ставлення до смерті, або ж, навпаки, вгадати почуття власного безсилля перед її лицем: *“Strapped on, wheeled out, forklifted, locked / In position for the drive, Bone-shaken, bumped at speed, ...”* [12, с. 14]. Цей вірш описує дорогу у кареті швидкої допомоги після того, як Хіні отримав інсульт. У ньому читаємо шанобливе цитування Джона Кітса: *“This living hand, now warm and capable / of earnest grasping”*. Хіні ж описує: *“...my once capable / Warm hand, hand that I could not feel you lift / And lag in yours throughout that journey / When it lay flop-heavy as a bellpull”* [12, с. 15].

Показовим, на нашу думку, є також і, власне, назва поезії *“Chanson d'Adventure”* – «Пригода». У збірці також присутня ще одна поезія, що стосується подолання хвороби – *“Miracle”*, у якій безпомилково впізнаємо біблійну алюзія на зцілення хворого Христом. Наближення до смерті, на нашу думку Хіні сприйняв із острахом і пошаною, використав його для переоцінки власного життя, вбачав у смерті зв'язок із життям, наближення до рідних, яких уже немає серед живих. Сум за близькими прочитується у поезії *“Uncoupled”* – диптиху, присвяченому батькам поета. Пер-

ша частина зображає примарну постать матері поета, яка несе тачку з попелом: “*whitish dust and flakes still sparkling hot*” [12, с. 10]. Друга частина показує батька Хіні у звичайний момент життя, та з контексту розуміємо, що зустріч неможлива, оскільки їй перешкодила смерть: “*So that his eyes leave mine and I know / The pain of loss before I know the term*” [12, с. 11].

Смерть і смертність – це безсумнівна домінанта останньої збірки поета. Цей феномен вербалізується у збірці за допомогою цілої низки різнорідних мовних засобів, які демонструють неоднозначне ставлення поета до нього: *Timed collapse of a sawn down tree* [12, с. 14], *leaving, dormant silver, stranded silence* [12, с. 6] – відтворюють картину напівсну, завмерлого пейзажу; *home, rests in peace, The dead here are borne / towards the future* [12, с. 38] – повернення до початку; *parting, loss, term, corpse, a headlamp in smithereens, blood, grave, hearse* [12, с. 38], *wake, coffin with the lid on* [12, с. 53], – трагедія смерті у всій її болочій реальності, *Never in later days would fruit so taste of earth* [12, с. 39] – чуттєве сприйняття життя через смерть, *I had my existence. I was there. / Me in place and place in me* [12, с. 43] – підсумок, прощання.

У ході дослідження нами було з’ясовано, що ментальна репрезентація – це сукупність досвідів, знань та інформацій отриманих з реальної дійсності через призму оцінок та емоцій окремої людини, яка отримує унікальне тлумачення і стає компонентом металної сфери. В свою чергу вербалізація ментальної сфери за допомогою мовних побудов дозволяє реконструювати концептуальні сфери та світогляд автора.

Нами було розглянено збірку Шеймаса Хіні “*Human Chain*”, представлену 23 поетичними творами. В результаті дослідження нами було виявлено наступні екзистенційні феномени вербалізовані у збірці: смерть та смертність, життя, подолання хвороби, втрата, часто поруч із якою іде кохання, Ірландія (часто в пейзажному зображенні), поезія (творчість).

Слід зазначити, що творчість нобелівського лауреата Шеймаса Хіні ще досить мало досліджена в українському літературознавстві, також існує досить недостатня кількість перекладів його творів українською мовою, тому творчий доробок поета потребує детального та більш ґрунтового дослідження.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ахиджакова М.П. Вербализация ментального пространства языковой личности автора в художественном тексте : на материале творчества Аскера Евтыха : дисс ... доктора филологических наук : 10.02.19 / Ахиджакова Марьет Пшимафовна. – Краснодар, 2007. – 385 с.
 2. Дроздовський Д. «Смерть Натураліста». Памяті Шеймаса Гіні. [Електронний ресурс] / Дмитро Дроздовський. – Режим доступу : <http://litakcent.com/2013/09/03/smert-naturalista-pamjati-shejmasa-hini/>
 3. Кубрякова Е.С. Краткий словарь когнитивных терминов / Е. С. Кубрякова. – М. : Филол. ф-т МГУ им. М.В. Ломоносова, 1997. – 245 с.
 4. Лукьянченко Е.А. К вопросу понимания ментальной репрезентации / Е. А. Лукьянченко // Вестник МГИМО. – 2013. – № 2. – С. 167–169.
 5. Матвієнко С. «Манкуртів у нас вистачає»... Про мову, літературу, інтернет і генокод українців [Електронний ресурс] / Світлана Матвієнко. – Режим доступу : <http://www.day.kiev.ua/uk/article/kultura-mankurtiv-u-nas-vistachaie>
 6. Шеймас Х. Стихи из книги “Цепь человеческая” [Електронний ресурс] / Хини Шеймас. – Режим доступу : <http://magazines.russ.ru/inostran/2012/3/h2.html>
 7. Colm T. *Human Chain* by Seamus Heaney – review [Електронний ресурс] / Tóibín Colm. – Режим доступу : <http://www.theguardian.com/books/2010/aug/21/seamus-heaney-human-chain-review>
 8. Lordan D. “*Human Chain*” by Seamus Heaney – review [Електронний ресурс] / Dave Lordan. – Режим доступу : <http://stingingfly.org/sample/dave-lordan-reviews-human-chain-seamus-heaney>
 9. Johnston M. “*Human Chain*” by Seamus Heaney – review [Електронний ресурс] / Maria Johnston. – Режим доступу : <http://www.tower-poetry.org.uk/poetry/poetry-archive/434-maria-johnston-reviews-human-chain-by-seamus-heaney>
 10. William L. Ply the Pen [Електронний ресурс] / Logan William. – Режим доступу : http://www.nytimes.com/2010/09/26/books/review/Logan-t.html?_r=0
 11. O’Riordan A. *Human Chain* by Seamus Heaney – review [Електронний ресурс] / Adam O’Riordan. – Режим доступу : <http://www.telegraph.co.uk/culture/books/7963969/Human-Chain-by-Seamus-Heaney-review.html>
- СПИСОК ІЛЮСТРАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ
12. Heaney S. *Human Chain* / Seamus Heaney. – Faber & Faber Ltd : Bloomsbury House, 2012. – 85 p.